بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

مقدمه

مختصر اصول تفسیر القرآن

مرتب: ابو معاویه مولانا مفتی محمد ایاز درانی

اصول تفسیر: د قرآن د اصول تفسیر نه مراد هغه اصول اوقوانین او اصطلاحات دی چه دهغے په مددسره دقرآن پاك وضاحت، تشریح او تفسیر باندے په آسانتیاسره پوهه حاصلولےشی ـ

د تعارفِ قرآن متعلق پنځه خبرے

(1) اسمآءِ القرآن:

د یوکتاب تعارف اوپیژندګلودهغے د نوم نه کیږی ځکه چه دکتاب نوم د هغے د موضوع عکاسی کوی ځنګه چه هرمصنف دخپل تصنیف د پاره نوم تجویزکوی دغه شان الله رب العزت هم دخپل کتاب مختلف نومونه ایخودلی دی چه هغے سره د قرآن پاك د مرکزی موضوع وضاحت کیږی.

دَ قران نور نومونه:

علماء تفسیر دَ قران ډیر نومونه ذکر کړی دی. دا ډیر نومونه دَ دے دَ عظمت او شرافت دلیل دے. لیکن حقیقت کښے په دے تمام اسماء قرآن کښے دَ قرآن اصل نوم یعنی اسم علم صرف پنځه دی او باقی اسماء صفتی دی.

هغه پنځه نومونه دادی۔

القرآن ،الفرقان ،الذکر ،الکتاب ،التنزیل، او بیا په د یکښے قرآن اوکتاب ډیرمشهور دی . [ماخوذ ازعلوم القرآن]

بیا اسمآء صفتی د قرآن هم ډیرزیات دی ـ

الاتقان فی علوم القرآن کښے حافظ جلال الدین سیوطی رحمۃاللہ ۵۵ ،[پنځه پنځوس] اوشیخ القرآن مولانا محمد طاهرؒ په العرفان في اصول القرآن کښے تقریبًا ۶۲ [دوشپیتۀ] او علامه محمد حسین شاه نیلویؒ په مقدمه تسهیل کښے اوشیخ عبدالسلام رستمیؒ په تنشیط الاذهان کښے ۷۵ [پنځه اویا] نومونه ذکرکړی دی. دارنګ نورو علماؤ هم مختلف تعداد ذکر کړے دے چه په حذف د تکرار راجمع کړے شی نو تقریبًا ۱۳۰ [یوسل او دریش] نومونه جوړیږی چه دَ بنده په رساله "التیسیر" کښے کتلے شی. په دغه نومونو کښے ځنے د هغے نه دا دی:

(۱)القرآن : شَهۡرُ رَمَضَانَ الَّذِیۡۤ اُنۡزِلَ فِیۡهِ الۡقُرۡاٰنُ هُدًی لِّلنَّاسِ وَبَیِّنٰتٍ مِّنَ الۡهُدٰی وَالۡفُرۡقَانِ ۚ [البقرة:۱۸۵]

(۲)الفرقان: ایضاً

(۳)البیان: هٰذَا بَیَانٌ لِّلنَّاسِ [العمران: ۱۳۸]

(٤)التبیان: وَنَزَّلۡنَا عَلَیۡكَ الۡكِتٰبَ تِبۡیَانًا لِّكُلِّ شَیۡءٍ وَّهُدًی وَّرَحۡمَةً وَّبُشۡرٰی لِلۡمُسۡلِمِیۡنَ [النحل:۸۹]

(۵)الموعظة (٦) الشفاء (۷) الهدیٰ (۸) الرحمة

یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُمۡ مَّوۡعِظَةٌ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِی الصُّدُوۡرِ وَهُدًی وَّرَحۡمَةٌ لِّلۡمُؤۡمِنِیۡنَ [یونس: ۵۷]

(۹)الروح: وَكَذٰلِكَ اَوۡحَیۡنَاۤ اِلَیۡكَ رُوۡحًا مِّنۡ اَمۡرِنَا ؕ [الشوریٰ:۵۲]

(۱۰)الذکر: اِنَّا نَحۡنُ نَزَّلۡنَا الذِّكۡرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوۡنَ [الحجر:۹]

(۱۱)کلام الله: وَاِنۡ اَحَدٌ مِّنَ الۡمُشۡرِكِیۡنَ اسۡتَجَارَكَ فَاَجِرۡهُ حَتّٰی یَسۡمَعَ كَلٰمَ اللّٰهِ [التوبة: ٦]

(۱۲)حبل الله: وَاعۡتَصِمُوۡا بِحَبۡلِ اللّٰهِ جَمِیۡعًا وَّلَا تَفَرَّقُوۡا ۪ [ال عمران: ۱۰۳]

(۱۳)سبیل الله: وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِیۡ مُسۡتَقِیۡمًا فَاتَّبِعُوۡهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَنۡ سَبِیۡلِهٖ [انعام:۱۵۳]

(١٤) الصراط السمتقیم: ایضاً

(۱۵)الایمان: رَبَّنَاۤ اِنَّنَا سَمِعۡنَا مُنَادِیًا یُّنَادِیۡ لِلۡاِیۡمَانِ اَنۡ اٰمِنُوۡا بِرَبِّكُمۡ فَاٰمَنَّا۔ [ال عمران: ۱۹۳]

(۲) تعریف القرآن: د یو کتاب د فهم د پاره د هغے د تعریف ضرورت وی، د دے د پاره چه د هغه کتاب حیثیت، موضوع او غرض او غایت معلوم شی· دغه شان د قرآن پاك هم تعریف شته چه هغےسره د دے عظیم الشان کتاب منفرد او امتیازی شان معلومیږی ـ

لغوی تحقیق: په لغت کښے دلفظ د قران څه معنیٰ ده او د څه نه ماخوذ دے نو په دے کښے ګڼړ اقوال دی.

دیکښے اختلاف دے چه دا لفظ مهموز دے اوکه غیرمهموز، چه غیرمهموزشی ـ

(۱) نوبعضے علماء فرمائی چه دا اسم علم د کتاب الله دے، غیرمشتق دے، خاص دے کلام الهی پورے په شان د تورات او د انجیل ،دا قول د امام شافعی دے ـ

(۲) بعضے علماء فرمائی چه دا مشتق دے د **"قِرَاءَتُ الشَّیِ بِالشَّیِ"** نه (په معنیٰ د یوځائے کول یوشیز د بل سره، متصل کول) قرآن ته هم قرآن ځکه وائی چه د دے سورتونه او ایتونه هم د یو بل سره متصل او مربوط دی نو قرآن بمعنیٰ **مَقْرُوْن** شو ـ

(۳) امام فراء فرمائی چه دا ماخوذ دے د قرائن نه (جمع قرینه) ځکه چه د قرآن ایتونه د یو بل تصدیق کوی د یو بل سره مشابه او د یو بل د پاره قرائن دی ـ

او بعضے علماء فرمائی چه لفظ د قرآن مهموز دے ـ

(۱) خو بیا بعضے فرمائی چه دا مصدر دے دَ قراءت نه (قرآن لکه غفران) په معنیٰ د مَقْرُوْءٌ (لوستلے شوے) ـ

(۲) او بعضے فرمائی چه وصف دے په وزن د **فُعلان** ،مشتق دے قَرءٌ نه په معنیٰ دجمع ځکه چه دقرآن ایتونه او سورتونه هم د یو بل سره جمع او ضم دی ـ

(۳) امام قطرب فرمائی چه قرآن ته قرآن ځکه وائی چه قاری دا دخپلے خُلے نه ظاهر وی، او بیانوی لکه عرب وائی: **''مَاقَرَأَتِ النَّاقَةُ سَلاًقَطُّ''** یعنی اوښے هډو بچے زیګولے نه دے یعنی ظاهرکړے نه دے·

فائده: امام راغب فرمائی چه د وحی هرجمع ته هم قرآن نه وائی او نه د هر کلام مجموعے ته قرآن وائی بلکه قرآن ته قرآن ځکه وائی چه قرآن دکتب سابقو مُنزلو ثمرات او علوم راجمع کړی دی·

قول فیصل: امام سیوطی رحمه الله فرمائی چه زما په نزد مختار قول د امام شافعی قول دے (اتقان) او عندالجمهور قرآن مصدرد **قَرَاءَيَقْرَءُ** دے په معنیٰ د جمع او لوستلو. [انظر علوم القرآن للشیخ تقی عثمانی وللشیخ گوهررحمان]

فائده: په دے معنیٰ د قرآن وجه تسمیه داده چه قرآن ته قرآن ځکه وائی چه (۱)دا دا یتونو او سورتونو مجموعه ده (۲) د انبیاء سابقینو د کتابونو او صحائفو د تعلیماتو عطر او خلاصه ده (۳) قصص، واقعات، حالات او حوادث، او امر او نواهی پکښے په مناسب انداز سره جمع شوی دی (٤) د علومو او معارفو بهترینه مجموعه ده.

اصطلاحی تعریف:

اصطلاحی اوفنی تعریف علماء داسے کوی:

﴿ اَلْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ الْعَرَبِيُّ اَلْمُنَزَّلُ عَلٰى مُحَمَّدٍ ﷺ بِوَاسِطَةِ جِبْرَئِيْلَ اَلْمُتَعَبَّدُ بِتَلَاوَتِهِ الْمَكْتُوْبُ فِي الْمَصَاحِفِ اَلْمَنْقُوْلُ اِلَيْنَا نَقْلًا مُتَوَاتِرًا بِلَا شُبْهَةٍ ﴾

دقرآن تعریف د قرآن نه:

د قرآن تعریف د قرآن په ژبه:

﴿وَاِنَّهٗ لَتَنْزِيْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِيْنُ ۝ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِيْنٍ ۝﴾

[سورة الشعراء ایت ۱۹۲تا۱۹۵]

دغه شان سورة البقره:۲ ،سورة الزخرف:۳، سورةمؤمن:۲ ، سورة السجده :۲ ،سورة الکهف: ۱،سورة محمد: ۲،سورة النحل:۱۰۲

ددغے ایتونونه د قرآن تعریف په عربئ ژبه کښے داسے جوړیږی:

﴿ اَلْقُرْاٰنُ هُوَالْكِتَابُ الْمُعْجِزُ الْمُنَزَّلُ عَلٰى قَلْبِ مُحَمَّدٍ بِوَاسِطَةِ جِبْرِيْلَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِيْنٍ ﴾

(۳) حکمت نزول قرآن:

يعني دقران دنزول غرض څه دے اوفوائد مَرَتَّبَه دنزولِ قرآن څه دی ؟ چونکه غرض هغه فائدے ته وائی چه دهغے رجع متکلم ته کیږی اوالله تعالی خو د استفادے نه پاك ذا ت دے ۰اوغاية، انتهاء ته وائی او د الله د افعالو اوحکمتونوانتهاء نشته نو اګرچه عام کتابونو کښے د کتاب غرض او غایت ذکر کیږی،خودالله د کتاب باره کښے ادب دادے چه دغرض په ځائے حکمتِ نزول اووئیلے شی۰ الله رب العزت حکیم ذات دے اوقرآن دالله کتاب دے، قرآن ته هم حکیم وائی يعني دحکمتونو ډك کتاب دے اوددے په نزول کښے ګنړحکمتونه دی ـ الله تعالی داحکمتونه پخپله په قرآن کښے په مختلف اندازونوسره ذکر کړی دی، کله په لام سره، کله د مفعول له په صورت اوکله په صورت دحال سره. دهغے حکمتونونه څۀ حکمتونه دادی:

- ❖ للهداية خصوصاًوعموماً: قرآن د عام او خاص هدايت دپاره نازل شوے دے : شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِّلنَّاسِ. [سورة البقرة:۲، ۱۸۵]
- ❖ للشفاء والرحمة والموعظة: دشفاء (علاج)، رحمت اوموعظه (وعظ) دپاره: يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ[يونس:۵۷]
- ❖ للتدبروالتذكر: دتدبراو تذكر(غوروفكر پکښے کول او پند او نصيحت ترے اغستل) د پاره: كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوْٓا اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ. [سوره ص ايت:۲۹]
- ❖ للتبليغ : دتبليغ دپاره نازل شوے دے : هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ . [سورة ابراهيم:۵۲]
- ❖ للتحكيم: دفيصلے كولو دپاره: اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰىكَ اللّٰهُ[سورۀ نساء: ۱۰۵]
- ❖ لإخراج الناس من الظلمٰت الى النور: خلق دکفراوشرك اودمعصيت دتيارونه دتوحيداوسنت او د نيکئ رڼړا ته راويستلو دپاره نازل شوے دے. الٓرٰ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ [سورة ابراهيم:۱]
- ❖ لليقين بالاخرة : اخرت باندے د يقين جوړلو دپاره: يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوْقِنُوْنَ۝ [سورة رعد:۳]
- ❖ للتثبت : په دين او ايمان باندي داستقامت دپاره: قُلْ نَزَّلَهٗ رُوْحُ الْقُدُسِ مِنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ-[سورة النحل: ۱۰۲]

(٤)موضو ع يادعوى دقرآن:

موضوع ته ترجمة الباب يادعوٰى يا مقصد هم وئيلے شی:

قرآن کښے اګرچه ډير زيات مضامين، مسائل اواحکام ذکردی خو ټولو کښے اهم اوبنيادی مسئله او مضمون چه د هغے د پاره قرآن نازل شوے دے توحيد دے ځکه چه دَ قرآن د ټولو علومو اومعارفو او موضوعاتو منبع او سرچمشه توحيد دے او باقی ټول مضامين اومسائل دتوحيد توابع اوممدات دی اودشجرِ توحيد شاخونه دی۰

ملاعلی قاری حنفی رحمه الله فرمائی: ﴿فَالْقُرْآنُ كُلُّهُ فِي التَّوْحِيدِ وَحُقُوقِ أَهْلِهِ وَثَنَاءِهِمْ وَفِي شَانِ ذَمِّ الشِّرْكِ وَعُقُوقِ اَهْلِهِ وَجَزَاءِهِمْ﴾ [شرح فقه اکبر: ۱۰]

ترجمه: بس ټول قرآن دتوحيد او د اهل توحيددحقوقو اوثناء اومذمت د شرك او د اهل شرك دنافرمانئ اوسزا بيان کوی ۰

اومرقات شرح دمشکوٰة کښے ليکی : ﴿اِنَّ الْقُرْآنَ مَا اُنْزِلَ اِلَّا لِتَقْرِيرِ التَّوْحِيدِ﴾(۱۶۸/۲) "بے شك قرآن خودتوحيدداثبات او دبيان دپاره نازل شوے دے" غرض داچه توحيد د قرآن اصل مقصد، دعوىٰ بلکه ټول قرآن توحيد توحيد دے چونکه دعوىٰ وائی هم ديته چه هغه د ټول قرآن په هر هر آيت کښے خوره شوے وی لکه ديو اونے تخم، جرړے او ويخ چه دهغے اثر په ټوله اونه يعنی ښاخونو ،پاڼړو اوميوؤ کښے وی چونکه د دے ټولودے جرړے او ويخ سره بنيادی تعلق وی دغه رنګه توحيد هم دے.

دعوى دقرآن دقرآن نه: اوهمداخبره چه د قرآن دعوىٰ توحيددے پخپله قرآن هم بيان کړی دے.

- ❖ فَاِنْ لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ-(هود: ۱۴)
- ❖ هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوْا بِهٖ ﷺ وَلِيَعْلَمُوْٓا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ..........الخ [ابراهم: ۵۲]

الغرض توحيد د قرآن موضوع ده او دا خبره په نورو سورتونو کښے هم ذکرده لکه: سورة انعام : ۱۰۶،انبياء ۱۰۸،هود: ۱ وغيره-

(۵) تقسيم قرآن: حضرت مولاناحسين علی الوانی ؒ فرمائی چه قرآن دغټو غټو مضمونونو اوعنواناتوپه اعتبار څلورحصے دے. داخبره امام رازی په تفسيرکبيرکښے او امام زرکشی په البرهان فی علوم القرآن کښے هم ذکر کړے ده .او د قرآن دا هره حصه په لفظ دَ الحمدلله سره مُصَدَّر (شروع) ده۰

(۱) اوله حصه: د سورة الفاتحة نه تر د سورة المائده اخر پورے. دا حصه په شپږو سورتونو مشتمله ده. اوپه ديکښے په اعتبار د اغلب اواکثر دخالقيت مضمون بيان دے يعنی چه صرف الله تعالی د تمام کائناتو خالق دے.

(۲) دويمه حصه: د سورة انعام نه تر د سورة بنی اسرائيل پورے. دا حصه په دولسو سورتونو مشتمله ده او په دے حصه کښے په اعتبار د اغلب او اکثر د ربوبيت بيان دے يعنی چه د تمام مخلوقاتو او کائناتو پالونکے صرف الله تعالی دے.

(۳) دريمه حصه : د سورة الکهف نه تر د سورة الاحزاب پورے، دا حصه په شپاړس سورتونو مشتمله ده په ديکښے په اعتبار د اغلب او اکثرمضمون د برکاتو او انعاماتو بيان دے يعنی چه هرڅه کښے برکت اچونکے اوبرکت ورکونکے ذات صرف الله تعالی دے ۰

(٤) څلورمه حصه : د سورة سباء نه تر د سورة الناس پورے، داحصه په يو اتيا (۸۱) سورتونو مشتمله ده او په دے حصه کښے په اعتبار د اغلب او اکثر دمالکيت او قيامت بيان دے يعنی اختيار او تصرف صرف د الله دے، دارنګ نفی د شفاعت قهر يه اودقيامت د احوالو او اهوالو بيان پکښے دے-

فائده: اخری حصه چونکه په دوه اهمومضمونونو مشتمله ده (مالکيت اوقيامت) نوځکه په هغے کښے الحمدلله دوه ځل ذکر ده۰ (د سباء او د فاطرپه ابتداء کښے)

دقرآن دے تقسيم لره زمونږ شيخ علامه نيلوی ؒ منظوم هم بيان کړے دے۰

اے برادر یاد رکھ "تورات" کے کل حصہ جات
پانچ ہیں خلق وخروج گنتی استثنا قضات
اور قرآن مبین کے کل حصص بھی کرلویاد
چارہیں خلق وربوبیت تبارک اورمعاد
فاتحہ تا مائدہ تخلیق کا ہوگا بیان
پھرربوبیت ہے اس کےبعد تااسراءبیان
کہف سے احزاب تک ہوگا تبارک کا بیان
پھرسباتاآخرقرآن "قیامت" کا بیان

❖ بیا دا څلورمه حصه په دولس(۱۲) بابونو مشتمله ده.

پهلا باب:

[سورة سبا، سورة فاطر، سورة يٰس]

په دے باب کښے دا مسئله بيانيږى چه الله تعالىٰ باندے څوك شفيع غالب نشته . دَ دے وجے نه بل څوك دَ رامدد شه وئيلو او دَ عبادت لائق نه دى.

دويم باب:

[سورة الصافات،سورة ص،سورة الزمر]

په دے باب کښے فرمائى چه شفيع غالب خو څه چه دا انبياۤء،اولياۤء، ملائك او جنات ټول الله ته عاجز او محتاج دى.

دريم باب:

[سورة المؤمن، سورة حٰم السجدة، سورة الشورىٰ، سورة الزخرف، سورة الدخان، سورة الجاثية، سورة الاحقاف]

دا اوؤ سورتونه حواميم سبعه دى . دے باب کښى وائى چه غائبانه صرف الله ته رامدد شه وئيل پکار دى. دَ دے په باره کښے دَ منکرينو، مشرکينو دَ يولس(۱۱) شبهاتو ازاله او جوابونه دى.

څلورم باب:

[سورة محمد، سورة الفتح، سورة الحجرات]

دے باب کښے دَ اعلائے کلمة الله دَ پاره جهاد او دَ فتح بيان دے. په دے شرط چه په انتظامى احکامو او ادابو عمل وى.

پنځم باب:

[سورة ق، سورة الذاريٰت، سورة الطّور، سورة النجم]

په دے سورتونو کښے اثبات قيامت دے. يو سورت کښے په بل باندے ترق او دا خبره ده چه دَ قيامت په ورځ به دَ توحيد باره کښے تپوس وى او بيا به هلته څوك شفيع غالب نجات نشى ورکولے.

شپږم باب:

[سورة القمر، سورة الرحمٰن ، سورة الواقعة]

دے سورتونو کښے فرمائى چه الله تعالىٰ نه سوا بل څوك برکات دهنده نشته، صرف هغه الله برکات دهنده دے.

اووم باب:

[سورة الحديد، سورة المجادلة، سورة الحشر، سورة الممتحنة،سورة الصّف،سورة الجمعة،سورة المنافقون،سورة التغابن، سورة الطلاق،سورة التحريم]

دے باب کښے هم دَ اعلائے کلمة الله دَپاره ترغيب الى الجهاد والانفاق دے او جهاد و انفاق نه تختيدونکو دَ پاره ترهيب وتخويف دے.

اتم باب:
[سورة الملك،سورة القلم، سورة الحاقة، سورة المعارج ، سورة نوح، سورة الجن]
دے سورتونو کښے دا مسئله بیانیږی چه برکات دهنده الله تعالیٰ دے او په دےبطور دلیل نقلی واقعه نوح علیه السلام او واقعه جنات ده.

نهم باب:
[سورة المزمل، سورة المدثر]
په دے باب کښے ترغیب الی القران او د تبلیغ قرآن بیان دے- قرآن پاك چه ټول په ټوله درس توحید دے بغیر دَ څه کمی بیشی نه خلقو ته اورسوے.

لسم باب:
[سورة القيامة، سورة الدهر، سورة المرسلات، سورة النبا، سورة النازعات، سورة عبس، سورة التكوير، سورة الانفطار، سورة المطففين، سورة الانشقاق، سورة البروج ، سورة الطارق]
په دے باب کښے اثبات قیامت باندے دلائل عقلیه او دَ آخرت مفصل احوال دی نو دَ دے نه عبرت واخلے.

یولسم باب:
[سورة الاعلیٰ،سورة الغاشية، سورة الفجر، سورة الشمس، سورة الليل]
اثبات توحید سره سره تذهید من الدنیا او آخرت طرف ته ترغیب دے چه دَ دنیا نه بے رغبتی اختیار کړے او آخرت ته توجه اوکړے.

دولسم باب:
[سورة الضحیٰ، سورة الناس]
په دے باب کښے(۲۲) سورتونه دی. په دے کښے دَ مقاصد اربعه ،توحید، رسالت، صداقت قرآن او دَ قیامت دَ بیان اعاده ده. ورسره دَ شبهاتو ازاله او دَ دنیا دَ بے ثباتیٰ ذکر دے.

تعارفِ سُورِ قرآن

دا تعارف په پنځو خبرون مشتمل دے.

(1)خلاصۂ سورقرآن: دتفسیرپه دوران کښے په یو سورت باندے په آسانئ سره د پوهے حاصلولو د پاره د سورت د شروع کولونه مخکښ دمتعلقه سورت تعارف او خلاصه پیژندل ضروری دی٠ دهر سورت خلاصه تقریبًاپه پنځو (۵)امورو (خبرو) مشتمل وی-

(۱)دسورت مصحفی اونزولی ترتیب: دمصحفی ترتیب نه مراد دَ سورتونو تدونی هغه ترتیب دے چه کوم مونږ سره موجوده د قرآن په سورتونوکښے په مصحفی شکل کښے دے لکه اول سورة الفاتحة بیاسورة البقره بیاسورة العمران --الخ٠

او د نزولی ترتیب نه مراد دَ سورتونوهغه ترتیب دے چه وحی ئے په تقریبًادرویشت (۲۳) کلونوکښے وخت په وخت دحالاتو واقعاتو او د حادثاتو په مناسبت نازل شوی وه یعنی د بره نه نازل شوے ترتیب. لکه اول سورة العلق بیاسورة القلم بیاسورة المزمل بیاسورةالمدثربیاسورة الفاتحه ٠٠٠٠الخ٠

(۲) د سورت ربط : د ربط نه مراد د سورتونو په مینځ کښے د یوبل سره تعلق اومناسبت دے، چه زیر بحث (شروع) سورت دمخکښ سورت سره څه تعلق اومناسبت لری ؟ مثلاً دسورة البقرة دمخکښ سورت یعنی سورة الفاتحه سره څه تعلق اومناسبت دے. یاسورة البقره دسورة الفاتحه نه پس دکوم مناسبت اوتعلق دوجے ذکر شوے (ایخودلی) شوے ده.

(۳) د سورت امتیازات : د امتیازاتو نه مراد هغه خصوصیات دی چه د هغے د وجے یوسورت د بل سورت نه ممتازشی یاهغه خبرے چه زیر بحث سورت کښے وی اوبل کښے نه وی٠

(٤) د سورت دعوی: د دعویٰ نه مراد د یو سورت هغه مرکزی محور، عنوان، موضوع اوهغه مقصودی مسئله وی چه دهغے د اثبات دپاره متعلقه سورت نازل شوے وی اوباقی ټول سورت دهغه محورنه چارچاپیره گردش کوی .

(۵) دسورت تقسیم یاحاصل دسورت : د سورت د تقسیم اوحاصل نه مراد دادے چه دا زیربحث سورت دمضمونونو په اعتبارپه څومره حصو (بابونو) باندے مشتمل دے ٠یعنی په لنډه طریقه د یو سورت مختصره نقشه اوخاکه پیش کولوته حاصل اوتقسیم د سورت وائی یعنی داسورت په کوم مضمونونومشتمل دے،حاصل دسورت ته محتویات السورة ، فزلکة السورة ،مااشتمل علیه السورة هم وائی ٠

دقرآن مضامین: قرآن اگر چه په ډیرو مسائلو او مضمونونو مشتمل دے خو د غټوغټو مضمونونو اومسائلو په

اعتبار زمونږ د مشائخو په نزد د قرآن اتهٔ غټ او اهم مضمونونه دی چه هغے ته اصول مهمه هم وائی:
(۱) اثبات التوحید (۲) اثبات الرسالة (۳) صدق الکتاب (٤) اثبات القیامة (٥) الجهاد فی سبیل الله (٦)الانفاق فی سبیل الله (۷) التنظیم والمنظمة (۸) الاداب

په دے کښے ړومبنی څلوروته مقاصد یا سوابق وائی (مقاصداربعه) او وروستنی څلوروته ممدات یالواحق وائی۰

دعوی: مخکښں ذکرشوی دی چه دعوی هغه مرکزی مسئلے اوموضوع ته وائی چه ټول سورت دهغے نه بحث کوی، د قرآن د دغه اتهٔ مضمونونو نه کله یومضمون اوکله دوه یاګنړ مضمونونه دیوسورت دعویٰ جوړه کړے شی لکه دسورت فاتحے دعویٰ توحید دے او د سورة البقره دعویٰ څلورمضامین دی: توحید،رسالت ،جهاد،انفاق

دلائل: د دلائلونه مراد داسے ثبوتونه دی چه هغه قرآن، د مرکزی مضمون (موضوع) د ثابتولو دپاره ذکرکوی.
قرآن پاك عام طورڅلورقسمه دلائل ذکرکوی:

(۱) دلیل عقلی: هغه دلیل چه عقل ئے منی اوتسلیموی ئے بیادلائل عقلیه په درے قسمه دی:

(الف) دلیل عقلی محض (ساده دلیلِ عقلی) لکه

﴿خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالٰی عَمَّا یُشْرِكُوْنَ﴾۔[النحل:۳]

﴿یَا اَیُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ o الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ﴾ [بقرة: ۲۱، ۲۲]

(ب) دلیل عقلی اعترافی: هغه عقلی دلیل چه خصم (مقابل) هم دهغے اعتراف کوی لکه

﴿قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فِیْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝ سَیَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝﴾ [المؤمنون:۸۴،۸۵]

﴿قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیْمِ o سَیَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ﴾ [المؤمنون:۸۶،۸۷]

﴿وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَیَقُوْلُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰی یُؤْفَكُوْنَ﴾ [العنکبوت:٦١]

﴿وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَیَقُوْلُنَّ اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ﴾ [لقمن:۲۵، زخرف:۹]

(ج) دلیل عقلی الزامی مسکت للخصم: هغه دلیل عقلی چه دخصم (مقابل) مخکښں بیان شی نوهغه لاجواب اوچپ شی لکه

﴿قُلْ اَرَءَیْتَكُمْ اِنْ اَتٰكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَیْرَ اللّٰهِ تَدْعُوْنَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ﴾[انعام :۴۰]

﴿قُلْ اَرَءَیْتَكُمْ اِنْ اَتٰكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ یُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظّٰلِمُوْنَ﴾ [انعام :۴۷]

﴿قُلْ مَنْ یُّنَجِّیْكُمْ مِنْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُوْنَهٗ تَضَرُّعًا وَخُفْیَةً لَئِنْ اَنْجٰنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِیْنَ﴾ [انعام :٦٣]

﴿قُلِ اللّٰهُ یُنَجِّیْكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُوْنَ﴾ [انعام :٦۴]

(۲) دلیل نقلی: هغه دلیل چه د تیرشوو انبیاء کرامو ، آسمانی، کتابونو،نیکانوخلقو اوپیریانو نه نقل وی لکه

﴿وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِیْ اِلَیْهِ اَنَّهٗ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدُوْنِ﴾ [الانبیاء :۲۵]

﴿اِنَّ هٰذِهٖ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْنِ﴾ [الانبیاء :۹۲]

﴿وَاٰتَیْنَا مُوْسَی الْكِتٰبَ وَجَعَلْنٰهُ هُدًی لِّبَنِیْ اِسْرَآءِیْلَ اَلَّا تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِیْ وَكِیْلًا﴾ [بنی اسرائیل:۲]

﴿وَیَوْمَ یَحْشُرُهُمْ جَمِیْعًا ثُمَّ یَقُوْلُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اَهٰٓؤُلَآءِ اِیَّاكُمْ كَانُوْا یَعْبُدُوْنَ o قَالُوْا سُبْحٰنَكَ اَنْتَ وَلِیُّنَا مِنْ دُوْنِهِمْ بَلْ كَانُوْا یَعْبُدُوْنَ الْجِنَّ اَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُّؤْمِنُوْنَ﴾ [سبا: ۴۰، ۴۱]

﴿وَرَبَطْنَا عَلٰی قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَّدْعُوَا مِنْ دُوْنِهٖ اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَا اِذًا شَطَطًا﴾ [الکهف:۱۴]

﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ یَكْتُمُ اِیْمَانَهٗ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ یَّقُوْلَ رَبِّیَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَیِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ وَاِنْ یَّكُ كَاذِبًا فَعَلَیْهِ كَذِبُهٗ وَاِنْ یَّكُ صَادِقًا یُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِیْ یَعِدُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا یَهْدِیْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ﴾] مؤمن: ۲۸]

﴿وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَیْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ فَلَمَّا حَضَرُوْهُ قَالُوْآ اَنْصِتُوْا فَلَمَّا قُضِیَ وَلَّوْا اِلٰی قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِیْنَ﴾ [احقاف :۲۹]

﴿قُلْ اُوْحِیَ اِلَیَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوْآ اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا o یَّهْدِیْ اِلَی الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا﴾ [جن: ۱،۲]

﴿وَاِنَّالَنَحْنُ الصَّآفُّوْنَ ۝ وَاِنَّالَنَحْنُ الْمُسَبِّحُوْنَ﴾ [الصفت: ١٦٦،١٦٥]

(٣) دليل وحی: پورا قرآن مجيد د الله کلام او وحی ده خوکله کله د يو دعوی سره رسول الله عليه السلام ته حکم کيږی چه صفااعلان اوکړئ چه دازهٔ څه وائم نو دا د ځان نه نه وايم بلکه ماته د الله د طرف نه د وحی په ذريعه حکم شوے دے لکه

﴿وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَآ اَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِيْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا ﴿مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ اِنِّيْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ﴾ [يونس: ١٥]

﴿اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ مُّنْكِرَةٌ وَّهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ﴾ [النحل: ٢٢]

﴿وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوْٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ﴾ [النحل: ٥١]

﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ۝ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا﴾ [بنی اسرائيل: ٢٢، ٢٣]

(٤) حلف (قسم): د يو مسئلے د ثابتولو د پاره قرآن مجيدکله کله حلف (قسم) د دليل او د شاهد(ګواه) په طورپيش کوی ۰ لکه ،والعصر ،والطور،والقلم وغيره٠يعنی ګواه ده زمانه، ګواه دے کوه طور، ګواه دے قلم.

کله کله د دے څلور قسمه دلائلو نه علاوه د مسئلے د وضاحت د پاره قصص يعني د انبياء کرامو او د حق پرستو واقعات بيانيږی، لکه سورة الاعراف هود،شعراء وغيره .

اوکله کله د وضاحت د پاره امثال پيش کولې شی لکه

﴿يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَنْ يَّخْلُقُوْا ذُبَابًا وَّلَوِ اجْتَمَعُوْا لَهٗ وَاِنْ يَّسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنْقِذُوْهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوْبُ﴾ [الحج: ٧٣]

﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ﴾ [العنکبوت: ٤١]

دقرآن مخاطبين اوطرزخطاب:

قرآن مجيد دَ دوه قسمه خلقو سره خطاب کوی:

(١) منقادين [ګردن نهاد] يعنی منونکی

(٢) غيرمنقا دين يعنی نه منونکی .

❖ د مسئلے د بيان او د ثبوت نه پس الله تعالی منقادينوته بشارت (زيرے) ورکوی دا بشارت کله دنيوی وی لکه

﴿وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهٖ قُلُوْبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝ اِذْ يُغَشِّيْكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ﴾ [انفال: ١٠، ١١]

❖ کله کله تسلی ورکوی لکه سورة الانعام: ١٤٧،الفاطر٢٥،

﴿وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ كُلَّمَا رُزِقُوْا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِّزْقًا قَالُوْا هٰذَا الَّذِيْ رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوْا بِهٖ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيْهَآ اَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَّهُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ﴾ [بقرة: ٢٥]

﴿فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ رَّبُّكُمْ ذُوْ رَحْمَةٍ وَّاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُهٗ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِيْنَ﴾ [انعام: ١٤٧]

﴿وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتٰبِ الْمُنِيْرِ﴾ [فاطر: ٢٥]

❖ کله کله تشجيع (بهادری) ورکوی د انبياء کرامو عليهم السلام او د حق پرستو واقعاتو بيانولو سره چه هغوی د حق په لارکښے د تکليفونونه نه وو ويريدلی نو ته هم مه ويريږه لکه

﴿اِنْ نَّقُوْلُ اِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْٓءٍ قَالَ اِنِّيْٓ اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوْٓا اَنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ﴾ [هود: ٥٤]

﴿وَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ﴾ [الانبياء: ٧٠]

❖ کله کله ترغيب ورکوی لکه

﴿وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرٰغَمًا كَثِيْرًا وَّسَعَةً وَمَنْ يَّخْرُجْ مِنْ بَيْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا﴾ [النساء: ١٠٠]

﴿اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ﴾ [التوبه: ٢٠]

﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِيْٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ﴾ [مؤمن: ٦٠]

❖ کله کله د ربط القلب (استقامت) بيان وی لکه

﴿وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَّدْعُوَا مِنْ دُوْنِهٖٓ اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَآ اِذًا شَطَطًا﴾ [الکهف: ١٤]

(٢) غيرمنقادينو يعنی نه منونکوته کله الله رب العزت زجر(رټنه، زورنه) ورکوی لکه

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَا لَكُمْ اِذَا قِيْلَ لَكُمُ انْفِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ اَرَضِيْتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيْلٌ ﴾ [التوبه:۳۸]

﴿ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ هٰٓؤُلَاۤءِ شُفَعَآؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ قُلْ اَتُنَبِّئُوْنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾ [یونس:]

❖ اوکله ورته تخويف (ويرول) بيانيږی بياتخويف په دوه قسمه دے تخويف دنيوی اوتخويف اخروی. تخويف دنيوی ، لکه

﴿ وَاِذْ قُلْتُمْ يٰمُوْسٰى لَنْ نَّصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَّاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُوْمِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِيْ هُوَ اَدْنٰى بِالَّذِيْ هُوَ خَيْرٌ اِهْبِطُوْا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَّا سَاَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴾] بقرة:٦١]

﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِيْنَ ﴾ [الاعراف:۱۵۲]

❖ تخويف اخروی لکه

﴿ فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا وَلَنْ تَفْعَلُوْا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴾ [البقرة:۲۴]

❖ اوکله دغيرمنقادينو دختم القلب يعنی زړهٔ باندے دمهرلګيدو بيان وی لکه سورة البقره ۷،

﴿ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَّلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴾ [البقرة:۷]

بياغيرمنقادين شپږ قسمه دی:

(۱) **يهود** : د سيدنا موسیٰ عليه السلام او د تورات منونکی اوعزيرعليه السلام لره حاجت روا او د الله نائب ګنړونکی او د قران او د نبی اخر الزمان صلی الله عليه وسلم سخت دشمنان.

(۲) **نصاری** (عيسايان) د سيدنا عيسیٰ عليه السلام پيروکاراو د انجيل منونکی، عيسیٰ عليه السلام لره حاجت روا او د الله نائب ګنړونکی او د قران او د آخری نبی صلی الله وسلم نه منکر.

(۳) **منافقين**: په ژبه د ايمان او د دين دعوٰی کونکی او د زړه نه نه منونکی.

(٤) **مشرکين**: د الله تعالی سره د الله په ذات اوصفاتو او په اسمآؤ او افعالوکښے د الله مخلوق شريك او حصه دارګنړونکی .

(۵) **مجوس**: دَ الله سره اُور شريکونکی او د اُور عبادت کونکی. دَ خير خالق يزدان (الله) او د شر خالق اهرمن (شيطان) ګنړونکی-

(٤) **صائبين**: هغه خلق چه دَ نور، ستورو عبادت کوی او هغے کښے تاثيرات ګنړی.

په دے ټولو باطلو فرقو باندے په قران کښے رد کوی لکه سورة الحج ۱۷،

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِئِيْنَ وَالنَّصٰرٰى وَالْمَجُوْسَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا ۖ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ۝

د مشرکينو اقسام: بيامشرکين په څلورقسمه دی:

(۱) **مشرکين بالعبادالصالحين**: چه دالله تعالی نيکان بندګان (انبياء او اولياء)د الله سره شريك ګنړی لکه

اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوْهُمْ فَلْيَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ [الاعراف:۱۹۴]

وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا [نوح:۲۳]

(۲) **مشرکين بالجن** : چه جنات اوپيريان د الله سره شريك ګنړی لکه

وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوْا لَهٗ بَنِيْنَ وَبَنٰتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَصِفُوْنَ [الانعام:۱۰۰]

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيْعًا يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِّنَ الْاِنْسِ وَقَالَ اَوْلِيٰٓؤُهُمْ مِّنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَّبَلَغْنَآ اَجَلَنَا الَّذِيْٓ اَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ [انعام:۱۲۸]

(۳) **مشرکين بالملائكة**: چه فرشتی د الله سره حصه داري اوشريك ګنړی لکه

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيْعًا ثُمَّ يَقُوْلُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اَهٰٓؤُلَآءِ اِيَّاكُمْ كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ [سبا:۴۰]

وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا اِلَّا مِنْ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى)]النجم:۲٦]

(٤) **مشرکين بالكواكب**: چه نمر،سپوږمۍ اوستوری د الله سره شريك ګنړی لکه

وَجَدْتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُوْنَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُوْنَ [نمل:۲۴]

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ [حم سجده:۳۷]

توحیداودهغې اقسام

توحید: الله تعالی په خپل ذات صفاتو او افعالو کښې واحد اویکتا منل اوهیڅ څوك ورسره حصه داراوشریك نه ګرځول دے ته توحیدوائی.

﴿قَالَ ابْنُ حَجَرٍ اَلتَّوْحِیدُمَصْدَرُوَحَّدَ یُوَحِّدُوَمَعْنٰی وَحَّدْتُ اللّٰهَ اِیْ اِعْتَقَدْتُّهٗ مُنْفَرِداً بِذَاتِهٖ وَصِفَاتِهٖ وَلَانَظِیرَ لَهٗ وَلَاشَبِیهَ ﴾ [فتح الباری کتاب التوحید] یعني توحید د وحدیوحدمصدردے اود وحدّتُ الله معنٰی داده چه زۀ د الله تعالی په ذات اوصفاتو کښې د یو والی اویکتا کیدو عقیده لرم او داچه د الله څوك نظیرشبیه اومثل نشته.

﴿وفی شرح المقاصد[۲۷/۳] اِعْتِقَادُعَدَمِ الشَّرِیكِ فِی الْاُلُوْهِیةِ وَخَوَاصِّهَا﴾

یعني د توحید نه مراد دا عقیده ساتل دی چه د الله تعالی سره په الوهیت (خدائی) او د هغې په خواصوکښې هیڅ څوك شریك نشته.

دتوحیدعنوانات: مسئله د توحیدچونکه ټولو مسائلو کښې اهمه مسئله ده ددے وجےنه الله تعالی قرآن مجیدکښې په ډیرو عنواناتو اوپه قسماقسم اندازونو سره ذکر کړے اوبیان کړے ده ، دے دپاره چه ښۀ واضحه شي او د خلقو ذهن ته ښۀ پریوځی.

- ❖ لکه توحید کله په عنوان د ا لٰه، سره ذکر کوی: وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ۝ [سورة البقره: ۱۶۳]
- ❖ کله په عنوان د عبادت ، سره ذکرکوی لکه یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ۝ [سورة البقره:۲۱]
- ❖ کله په عنوان د تسبیح، سره ذکرکوی لکه سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ۝ [سورة حدید:۱]
- ❖ کله په عنوان دتحمید،سر ه لکه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ۝ [سورة الفاتحه:۱]
- ❖ کله په عنوان دبرکت، سره ذکرکوی لکه تَبٰرَكَ الَّذِیْ بِیَدِهِ الْمُلْكُ......الخ [ملك:۱]
- ❖ کله په عنوان ددعاء، سره لکه اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْیَةً ؕ اِنَّهٗ لَا یُحِبُّ الْمُعْتَدِیْنَ ۝ [اعراف:۵۵]
- ❖ کله په عنوان د ملك سره لکه ـ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۝ [ال عمران: ۱۸۹]

د توحید قسمونه:

(۱) توحیدفی الذات: یعنی الله تعالی واجب الوجود منل او دا منل چه الله تعالی په خپل وجودکښې چاته محتاج نه دے (د الله وجود تسلیمول او د زړه نه دا منل چه د الله سره په ذات کښې څوك شریك نشته) دارنګ الله تعالی واجب الوجودمنلوسره قدیم، ازلی او ابدی منل او د عدم او فناء نه پاك منل دا توحید فی الذات دے. دتوحیدفی الذات په مقابل کښې شرك فی الذات دے لکه

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوْٓا اِلٰهَیْنِ اثْنَیْنِ ۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَاِیَّایَ فَارْهَبُوْنِ [نحل:۵۱]

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِیْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ۘ [مائده:۷۳]

(۲) توحیدفی الربوبیة: یعنی داعقیده ساتل چه د ټول کائناتو اوموجوداتو خالق صرف یو ذات دے چه هغه د اټول پیدا کړی دی او هغه الله رب العزت دے هم دغه الله د ټولو څیزونومالك مدبر او تصرف کوؤنکے، د ټول عالم تدبیراو انتظام چلوونکے او د ټول عالم پالونکے دے اوهم دغه الله ددے پالللو دپاره باران ورږی، بوټی میوے او فصلونه راټوکوی، دارنګ خوراك پوشاك او اوبۀ وغیره پیدا کوی، دیته توحید فی التصرف والتدبیرهم وائی. ددے مقابل کښې شرك فی الربوبیة یاشرك فی التصرف والتدبیردے ـ

یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ۝ [البقره]

د توحید د دے قسم نه صرف دهریه (کمیونسټ) منکردی مشرکین هم د ربوبیت د الله قائل دی او اعتراف ئے کوی. لهذا د توحید صرف دا یوقسم منونکے کامل موحد نشی کیدے تر څو پورے چه د توحید نور اقسام اونۀ منی، البته توحید فی الربوبیة د توحید دنورو قسمونو د پاره د بنیاد او اساس حیثیت لری او د دےپه بیان سره د الله تعالیٰ عظمت او لوئی زړه کښې پیدا کیږی ـ

(۳) توحیدفی الالوهیة: د توحید دا قسم په لااله الاالله کښې موجود دے. دیته توحید فی المعبودیة هم وائی ـ مطلب دا چه د عبادت او د بندګئ د ټولو قسمونومستحق صرف اوصرف الله منل او د الله تعالی نه علاوه بل هیڅ څوك دعبادت د هیڅ یو قسم او جزء لائق اومستحق نه ګڼړل.

اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ نَسْتَعِیْنُ ۝

د توحید د دے قسم لاندے توحید فی الدعاء والنداء ، توحید فی العبادت ، مالی وجانی عبادت ، نذرونیاز اومنخته د حاجاتو مشکلاتو پوره کول ، رکوع سجده ، قیام کول او نور ټول خدائی تعظیمونه په دے کښې داخل اوشامل دی ـ

(٤)توحیدفی الاسماء والصفات: په قرآن مجید او صحیح احادیثو کښې چه کوم نومونه اوصفتونه د الله تعالی د پاره بیان او ثابت دی،په هغه ټولو باندے عقیده ساتل او هغه د بل چا دپاره نه منل ،او د کومو نومونو او صفتونو نفی چه قرآن او حدیث کښې د الله تعالی نه شوے ده هغه د الله تعالی نه نفی کول (یعنی هغه لره ئے نه ثابتول) د الله تعالی اګر چه ډیر زیات صفات او نومونه دی خو د هغې نچوړ او خلاصه دوه صفتونو کښې راجمع ده یو صفت د علم او دویم صفت د تصرف (قدرت کارسازی).لکه وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰی...الخ.

د الله تعالیٰ چه څومره نور صفتونه دی لکه استواء علی العرش ، یدٌ ، وجه اوعین وغیره په دے ټولو دا عقیده ساتل چه دا صفتونه الله تعالیٰ لره د هغه د شان مناسب ثابت او لائق دی، د دے صفتونو نه نه خو انکارکول اونه پکښے باطل تاویل او تحریف کول پکار دی، اونه د مخلوق سره د هغے تشبیه او تمثیل جائز دے د امام مالك او دا رنګه ام سلمه رضی الله عنها نه نقل دی چه:
اَلاِسْتِوَاءُ مَعْلُوْمٌ وَالْكَيفُ مَجْهُوْلٌ وَالْاِيمَانُ بِهٖ وَاجِبٌ وَالسُّؤَالُ عَنْهُ بِدْعَةٌ

(۵) توحیدفی الحاکمیۃ: دیته توحید فی الاطاعة ، توحید فی التحلیل والتحریم، توحید فی الحکم والقانون او توحید فی الشرع والتشریع هم وائی.

یعنی دا عقیده ساتل چه د شرع او قانون جوړونکے ذات صرف الله دے او دا صرف د الله حق دے یعنی چه الله کوم څیزونه حلال کړی دی هغه حلال ګنړل اوچه الله کوم څیزونه حرام کړی دی هغه حرام ګنړل (یعنی د الله حلال حلال ګنړل اودالله حرام حرام ګنړل).
دا رنګ دانساانانو او پیریانو د روزمره ژوند د تیرولو دپاره او د ملك او د قوم د پاره قانون اوآئین جوړولوحق او اختیار صرف الله لره ثابت ګنړل او د الله نه علاوه بل چالره دا حق قطعا ثابت او حاصل نه دے نو که څوك د الله حراموته حلال وائی یا د الله حلالوته حرام وائی یا د الله تعالی د رسول په مقابله کښے او د شرعی دلیل په مقابله کښے په تحلیل او تحریم کښے د بل چا اطاعت کوی او یا د الله تعالی او د رسول الله د حکم او قانون په مقابله کښے د یو صاحبِ اقتدار، بادشاه حکم او قانون منی او د شرعی قانون او حکم نه انکار کوی نو دا ټول شرك او کفر دے .
لکه اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ[سوره یوسف]

شرک او دَ هغې قسمونه:

د توحید مزید وضاحت او پوهے د پاره د شرك تعریف او قسمونه پیژندل ضروری دی ځکه چه
﴿تُعرَفُ الاَشياءُ بِاَضْدَادِهَا، وَبِضِدِّهٖ تَتَبَيَّنُ الاَشياءُ﴾ څیزونه په خپل ضد سره ښهٔ پیژندلے کیږی. لاندے د شرك تعریف او قسمونه ذکرکیږی۰
تعریف دشرک: دالله تعالی سره د هغه په ذات صفاتو، اسماؤ او افعالو کښے څه قسم مخلوق [نبی ،ولی ، پیر ، فقیر، بزرګ، حجر، شجر، قبراوبت وغیره] حصه داراوشریك ګنړل.
امام شاولی الله دهلوی رحمه الله لیکی: ﴿وَالشِّرْكُ اَنْ يُّثْبِتَ لِغَيرِ اللهِ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى شَيْئٌ مِنَ الصِّفَاتِ الْمُخْتَصَّةِ بِهٖ﴾ [الفوزالکبیر:۲۰]
"شرك دیته وائی چه د الله تعالی د خاصو صفتونونه یو صفت د غیر الله د پاره ثابت (او وګنړلے شی).
علامه شامی لیکی : ﴿وَالْمُشْرِكُ مَنْ عَبَدَ مَعَ اللهِ غَيرَهٗ﴾ [شامی:۳۹۶/۳]
مشرك هغه دے چه د الله تعالی سره سره د نورو عبادت هم کوی.
علامه آمدی فرمائی: ﴿اِعْلَم اَنَّه لَا حَاكِمَ سوى الله تعالیٰ ولا حُكم الّا ما حَكَم بِه﴾
دَ الله نه سوا بل حاکم نشته او حکم و قانون هغه دے چه دَ الله جوړ وی.(الاحکام فی اصول الاحکام) او قرآن کښے هم فرمائی :وَلَا يُشْرِكُ فِيْ حُكْمِهٖٓ اَحَدًا(کهف:) الله تعالیٰ سره دَ هغه حکم او قانون کښے څوك شریك نشته.
الغرض بس په لنډو الفاظو کښے شرك درے خبري دی یو د الله صفات بل چا لره ورکول ، بل د الله عبادت او بندګی بل چا لره کول او دریم الله سره په حکم او قانون کښے بل شریکول.

دشرک قسمونه: د شرك غټ دوه قسمونه دی، (۱) شرك اعتقادی یعني د عقیدے شرك (۲) شرك فعلی یعنی په عمل اوعادت کښے شرك

شرک اعتقادی: شرك اعتقادی په څلورمه قسمه دے ـ (۱) شرك فی العلم (۲) شرك فی التصرف (۳) شرك فی الدعاء (٤)شرك فی العبادة

(۱) شرک فی العلم: د الله تعالی په شان په مخلوق کښے څوك (نبی ،ولی پیر،فقیر ژوندے یامړ) عالم الغیب (مافوق الاسباب یعني بغیر د اسبابو په پټوڅیزونوپوهه لرونکے) منل اوګنړل لکه ﴿قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ﴾ [النمل:۶۵]
﴿قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوْٓءُ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ﴾ [الاعراف:۱۸۸]
﴿وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ﴾ [الانعام:۵۹]
علامه شامی رحمه الله فرمائی: ﴿اِنَّ دَعْوىٰ عِلْمِ الْغَيبِ مُعَارِضَةٌ لِنَصِّ الْقُرْآنِ فَيَكْفُرُ بِهَا﴾ [ردالمحتار:۳۹۷/۳]
یعنی دعلم غیب دعویٰ کول (په خپله یا د بل چا په باره کښے) د قرآن خلاف ده لهذا کفردے .
ملاعلی قاری رحمه الله لیکی : ﴿اَلْكُفْرُ عَلٰى اِعْتِقَادِ اَنَّهٗ عَلَيهِ السَّلَام عَالِمُ الْغَيبِ﴾ [مرقات:۱۰۰/۳]
داعقیده ساتل چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم عالم الغیب دےکفردے۰

(۲) شرک فی التصرف: د الله تعالی په شان د الله مخلوق بغیر د اسبابو(مافوق الاسباب) اختیارمند واکدار، حاجت روا، مشکل کشا اولاد او برکات ورکونکی گنړل۰

﴿وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗۤ اِلَّا هُوَ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ [انعام:۱۷]

﴿قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ وَالنُّوْرُ اَمْ جَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوْا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ [الرعد:۱۶]

﴿وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ وَلَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُوْنَ مَوْتًا وَّلَا حَيٰوةً وَّلَا نُشُوْرًا﴾ [الفرقان:۳]

قال ابن کثیر رحمه الله: ﴿مَنْ زَعَمَ اَنَّ اللهَ تَعَالٰى جَعَلَ لِلْعِبَادِ مِنَ الْاَمْرِ شَيْئًا فَقَدْ كَفَرَ﴾ [ابن کثیر:۴/۲۳۱]

یعني د چا چه داخیال اوعقیده وی چه الله تعالی خپلو بندګانوته (دمخلوق او کائناتو) اختیارورکړے دے نوپه دے عقیدے سره کافرشو۰

قال الشامی رحمه الله: ﴿مِنْهَا اَنَّهٗ ظَنَّ اَنَّ الْمَيِّتَ يَتَصَرَّفُ فِي الْاُمُوْرِ دُوْنَ اللهِ وَاِعْتِقَادُهٗ ذٰلِكَ كُفْرٌ﴾ [ردالمحتار:۲/۱۲۸]

یعنی د چاچه داعقیده وی چه د الله تعالی نه علاوه مړی د کائناتو په امورو کښے تصرف کوی نوداعقیده ساتل کفردے۰

(۳) شرک فی الدعاء والاستعانة: د الله تعالی نه سیوا په مخلوق کښے (نبی ،ولی ،پیرفقیرژوندے یامړے) څوك حاجت روا، واکدار اوعالم الغیب ګنړل او په دغه عقیده هغه ته رامدد شه وئیل او غائبانه آواز ورته کول او مددترینه غوښتل.لکه

﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِيْۤ اَسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ﴾ [مؤمن:۶۰]

﴿وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِّنَ الظّٰلِمِيْنَ﴾ [یونس:۱۰۶]

﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗۤ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ﴾ [احقاف:۵.انعام:۷۱]

﴿لَهٗ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَسْتَجِيْبُوْنَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ وَمَا دُعَآءُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ﴾ [الرعد:۱۴]

﴿اِنْ تَدْعُوْهُمْ لَا يَسْمَعُوْا دُعَآءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوْا مَا اسْتَجَابُوْا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُوْنَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيْرٍ﴾ [فاطر:۱۴]

علامه محمدطاهر الفتنی رحمه الله فرمائی: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ قَصَدَ بِزِيَارَةِ قُبُوْرِ الْاَنْبِيَآءِ وَالصُّلَحَآءِ اَنْ يُّصَلِّيَ عِنْدَ قُبُوْرِهِمْ وَيَدْعُوَ عِنْدَهَا وَيَسْاَلَهُمُ الْحَوَائِجَ وَهٰذَا لَا يَجُوْزُ عِنْدَ اَحَدٍ مِنْ عُلَمَاءِ الْمُسْلِمِيْنَ فَاِنَّ الْعِبَادَةَ وَطَلَبَ الْحَوَائِجِ وَالْاِسْتِعَانَةَ حَقُّ اللهِ وَحْدَهٗ﴾ [مجمع البحار:۲/۷۳]

یعنی بعضے خلق د انبیاء کرامو او د بزرګانو د قبرونو (مزارونو) زیارت ته په دے نیت او اراده ځی چه هلته دهغوی دقبرونو په خوا کښے مونځ اوکړی او د هغوی نه خپل حاجات اوغواړی ،حالانکه دا د مسلمانانو د یو عالم په نزدهم جائزنه ده ځکه چه عبادت اوحاجتونه او مدد غوښتل صرف د الله رب العزت حق دے۰

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله فرمائی :﴿مَنْ ظَنَّ اَنَّ الدُّعَاءَ عِنْدَ الْقُبُوْرِ اَفْضَلُ من الْمَسَاجِدِ فَقَدْ كَفَرَ فَقَدِ اتَّفَقَ اَئِمَّةُ الْمُسْلِمِيْنَ عَلٰى اَنَّ اِتِّخَاذَ الْقُبُوْرِ لِلدُّعَآءِ عِنْدَهَا اَوِ الصَّلٰوةِ لَيْسَتْ مِنْ دِيْنِ الْاِسْلَامِ ،وَقَدْ تَوَاتَرَتِ السُّنَنُ فِي النَّهْيِ عَنْ اِتِّخَاذِهَا لِذٰلِكَ﴾ [مختصر فتاوی المصریه:۷۵]

ترجمه: د چاچه داخیال وی چه دعاګانے د جوماتونو په ځائے د قبرونو(مزارونو) په خواکښے غوره او افضل دی نو یقینًا دے سړی کفراوکړو ځکه چه دمسلمانانو امامان په دے متفق دی چه مزارونه ددعاګانو او مونځونو دپاره مقررول په دین اسلام کښے نشته۰ او په احادیثوکښے قبرونه مزارونه د دعاګانو او د مونځونو د پاره د مقررولو نه منع راغلے ده۰

(٤) شرک فی العبادة: د الله تعالی عبادت رکوع ،سجده طواف وغیره په مخلوق (نبی ولی پیرے ،پیر، فقیر، ژوندے یامړے بت قبر،حجریاشجر) کښے د چا د پاره کول.لکه

﴿وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْـًٔا﴾ [النساء:۳۶]

﴿قُلْ اِنِّيْ نُهِيْتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُلْ لَّاۤ اَتَّبِعُ اَهْوَآءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ اِذًا وَّمَاۤ اَنَا مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ﴾ [الانعام:۵۶]

﴿وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَفْرَحُوْنَ بِمَاۤ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُّنْكِرُ بَعْضَهٗ قُلْ اِنَّمَاۤ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَاۤ اُشْرِكَ بِهٖ اِلَيْهِ اَدْعُوْا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ﴾ [الرعد:۳۶]

﴿وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَّلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ﴾ [النحل:۷۳]

شرک فعلی: دشرك فعلی څلورقسمونه دی:

(۱) تحریمات غیرالله (۲)نذرغیرالله(۳) شرك فی البرکات (٤) شرك فی الحکم والقانون۰

(۱)تحریمات غیرالله: تحریمات غیرالله دیته وائی چه یوڅیزحلال وی الله ترینه منع نه وی کړے اونه ئے حرام کړے وی اویوکس ئے دغلطے عقیدے(لکه د غیر الله نه د ویرے یا د غیرالله د قربت حاصلولو) په وجے، دخپل طرف نه یا د بل چاپه وینا حرام اوګنړی لکه دا وئیل او دا عقیده ساتل چه فلانکے څیز(خوراك جامه وغیره) په مونږ باندے ساپ (راس) نه راځی که مونږ ئے استعمال کړو نواولاد، مال ، دولت به موتباه شی داعقیده ساتل شرك دے ،لکه:

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ [المائدہ:۸۷،۸۸]

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ [البقرة:۱۷۲]

﴿وَقَالُوا هَٰذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ [الانعام:۱۳۸]

تحریمات الله: د تحریمات غیرالله په مقابله کښے تحریمات الله دی یعنی د الله حرام کړے شوے څیزونه حرام ګنړل اوحلال ئے نه ګنړل نو دا توحیددے لکه:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝﴾ [المائده: ۲]

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ﴾ ---﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ [المائدہ:۹۵،۹۶]

(۲)نذرغیرالله: دالله تعالی نه سیوا دیو مخلوق (نبی ولی ،بزرګ پیرفقیر مړی یاژوندی)په نوم (په دے عقیدے چه هغه د نفع او نقصان ذمه واردے اوهغه ته د قربت حاصلولو دپاره) نذر و نیاز منخته کول اوشکرانه ورکول ۰ نو دا شرك او حرام دی لکه:

﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [البقرة:۱۷۳]

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ---﴾ [مائدہ:۳]

﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَٰذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ [الانعام:۱۳۶]

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله فرمائی : ﴿اَمَّا النَّذْرُ لِلْمَوْتٰى مِنَ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمَشَائِخِ وَغَيْرِهِمْ اَوْلِقُبُوْرِهِمْ اَوِ لِلْمُقِيْمِيْنَ عِنْدَ قُبُوْرِهِمْ فَهُوَ نَذْرُ شِرْكٍ وَمَعْصِيَةٍ لِلّٰهِ تَعَالٰى سَوَاءٌ كَانَ النَّذْرُ نَفَقَةً اَوْ ذَهَبًا اَوْغَيْرَ ذٰلِكَ وَهُوَ شَبِيْهٌ لِمَنْ يَنْذُرُ لِكَنَائِسِ الرُّهْبَانِ وَبُيُوْتِ الْاَصْنَامِ﴾

[مجموعه رسائل شرح دعاء ذوی النون :۸۶]

علامه شامی رحمه الله لیکی:﴿اِعْلَمْ اَنَّ النَّذْرَ الَّذِیْ يَقَعُ لِلْاَمْوَاتِ مِنَ الْعَوَامِ وَمَايُؤْخَذُ مِنَ الزَّيْتِ وَالشَّمْعِ وَنَحْوِهَا مِمَّا يُنْقَلُ اِلٰى ضَرَائِحِ الْاَوْلِيَاءِ الْكِرَامِ تَقَرُّبًا اِلَيْهِمْ فَهُوَ بِالْاِجْمَاعِ بَاطِلٌ وَحَرَامٌ وَقَدْ اُبْتُلِيَ النَّاسُ بِذَالِكَ وَلَا سِيَّمَا فِيْ هٰذِهِ الْاَعْصَارِ﴾[درالمختار قبل الاعتكاف]

پوهه شه چه هغه نذر او هغه تیل شمعے او داسے نورڅیزونه چه عوام ئے د اولیا کرامو قبرونو(مزارونو) ته دتقرب په نیت پیش کوی نو دا په اجماع سره باطل اوحرام دی اوخلق په دے کښے ډیرمبتلادی ،خاصکر ددے زمانے خلق ۰

نذرالله: نذر د غیرالله په مقابله کښے نذرالله دے یعنی د الله تعالی په نوم نذرونیازاومنخته منل اوکول ، چه که زما دافلانکی کار اوشو نوفلانے نیك کاربه کوم یاصدقه، خیرات به کوم وغیره نوداجائزبلکه توحیددے لکه:

﴿وَمَآ اَنۡفَقۡتُمۡ مِّنۡ نَّفَقَةٍ اَوۡ نَذَرۡتُمۡ مِّنۡ نَّذۡرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُهٗ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِيۡنَ مِنۡ اَنۡصَارٍ﴾ [البقر:٢٧٠]

﴿اِذۡ قَالَتِ امۡرَاَتُ عِمۡرٰنَ رَبِّ اِنِّىۡ نَذَرۡتُ لَكَ مَا فِىۡ بَطۡنِىۡ مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلۡ مِنِّىۡ ۚ اِنَّكَ اَنۡتَ السَّمِيۡعُ الۡعَلِيۡمُ﴾ [آلعمران:٣٥]

﴿فَكُلِىۡ وَاشۡرَبِىۡ وَقَرِّىۡ عَيۡنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الۡبَشَرِ اَحَدًا ۙ فَقُوۡلِىۡۤ اِنِّىۡ نَذَرۡتُ لِلرَّحۡمٰنِ صَوۡمًا فَلَنۡ اُكَلِّمَ الۡيَوۡمَ اِنۡسِيًّا﴾ [مریم:٢٦]

﴿ثُمَّ لۡيَقۡضُوۡا تَفَثَهُمۡ وَلۡيُوۡفُوۡا نُذُوۡرَهُمۡ وَلۡيَطَّوَّفُوۡا بِالۡبَيۡتِ الۡعَتِيۡقِ﴾ [الحج:٢٩]

(٣) شرک فی البرکات: د الله تعالی نه سیوا یومخلوق (نبی ،ولی ،پیرفقیرژوندے یامړے) په مال ،اولاد عمر، کاروبار، کور وغیره کښے برکت اچوونکے گنڕل لکه:

﴿تَبٰرَكَ الَّذِىۡ بِيَدِهِ الۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرُ ۙ﴾ [سورة الفرقان ایت؛ ١]

﴿تَبٰرَكَ الَّذِىۡۤ اِنۡ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيۡرًا مِّنۡ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجۡرِىۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ ۙ وَيَجۡعَلۡ لَّكَ قُصُوۡرًا﴾ [فرقان:١٠]

﴿تَبٰرَكَ الَّذِىۡ جَعَلَ فِى السَّمَآءِ بُرُوۡجًا وَّجَعَلَ فِيۡهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيۡرًا﴾ [فرقان:٦١]

قَالَ الۡعَلَّامَةُ الۡاٰلُوۡسِى نَاقِلًا عَنِ الۡاِمَامِ الرَّازِی: «اِنَّ الۡبَرَكَةَ لَهَا تَفۡسِيۡرَانِ اَحَدُهُمَا الۡبَقَاءُ وَالثُّبَاتُ وَالثَّانِىۡ كَثۡرَةُ الۡاٰثَارِ الۡفَاضِلَةِ فَاِنۡ حَمَلۡتَهٗ عَلَى الۡاَوَّلِ فَالثَّابِتُ الدَّائِمُ هُوَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَاِنۡ حَمَلۡتَهٗ عَلَى الثَّانِىۡ فَكُلُّ الۡخَيۡرَاتِ وَالۡكَمَالَاتِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى فَهٰذَا الثَّنَاءُ لَا يَلِيۡقُ اِلَّا بِحَضۡرَتِهٖ جَلَّ وَعَلَا» [روح المعانی :ص:١٣٩ ج:٨ تفسیر الکبیر ص:١١٨ ج١٣]

(٤) شرک فی الحکم والقانون: د الله تعالی او د رسول الله یعنی د شریعت د قانون او فیصلے په مقابله کښے دبل چاپه قانون فیصلے کول اوپه هغے د زړه نه راضی کیدل ،لکه

﴿اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنَا التَّوۡرٰىةَ فِيۡهَا هُدًى وَّنُوۡرٌ ۚ يَحۡكُمُ بِهَا النَّبِيُّوۡنَ الَّذِيۡنَ اَسۡلَمُوۡا لِلَّذِيۡنَ هَادُوۡا وَالرَّبّٰنِيُّوۡنَ وَالۡاَحۡبَارُ بِمَا اسۡتُحۡفِظُوۡا مِنۡ كِتٰبِ اللّٰهِ وَكَانُوۡا عَلَيۡهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخۡشَوُا النَّاسَ وَاخۡشَوۡنِ وَلَا تَشۡتَرُوۡا بِاٰيٰتِىۡ ثَمَنًا قَلِيۡلًا ؕ وَمَنۡ لَّمۡ يَحۡكُمۡ بِمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الۡكٰفِرُوۡنَ﴾ [المائدہ: ٤٤]

وَمَنۡ لَّمۡ يَحۡكُمۡ بِمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوۡنَ﴾ [مائدہ:٤٥]

﴿وَلۡيَحۡكُمۡ اَهۡلُ الۡاِنۡجِيۡلِ بِمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ فِيۡهِ ؕ وَمَنۡ لَّمۡ يَحۡكُمۡ بِمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الۡفٰسِقُوۡنَ﴾ [مائدہ:٤٧]

﴿وَاَنِ احۡكُمۡ بَيۡنَهُمۡ بِمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعۡ اَهۡوَآءَهُمۡ وَاحۡذَرۡهُمۡ اَنۡ يَّفۡتِنُوۡكَ عَنۡۢ بَعۡضِ مَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ اِلَيۡكَ ؕ فَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاعۡلَمۡ اَنَّمَا يُرِيۡدُ اللّٰهُ اَنۡ يُّصِيۡبَهُمۡ بِبَعۡضِ ذُنُوۡبِهِمۡ ؕ وَاِنَّ كَثِيۡرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُوۡنَ﴾ [مائدہ:٤٩]

موضح القرآن کښے شاه عبدالقادردهلوی دسورت انعام ایت: ١٢٢ لاندے لیکی:

"یعنی شرک فقط یہی نہیں کہ کسی کو سوائے خدا کے پوجے بلکہ یہ شرک کے حکم میں ہے کہ اور کا مطیع ہووے"

د قرآن (د غتو اهمو مضامینو د توحید او شرک د وضاحت نه پس) باقی مضامین

(١) صداقت الرسول: د نبی کریم صلی الله علیه وسلم رشتینوالے په قرآن مجیدکښے الله تعالی ښهٔ په پوره تفصیل او وضاحت سره بیان کړے دے د دے د پاره چه د رسالت د منکرینو څه عذر او بهانه پاتے نهٔ شی. لکه:

﴿اِنَّاۤ اَرۡسَلۡنٰكَ بِالۡحَـقِّ بَشِيۡرًا وَّنَذِيۡرًا ۙ وَّلَا تُسۡـَٔلُ عَنۡ اَصۡحٰبِ الۡجَحِيۡمِ﴾ [البقرہ:١١٩]

النساء: ١٣، ٦٥ ، ١١٥، ١٦٣ یوسف: ١٠٢، الاعراف: ١٥٨ ، ال عمران: ٣٢، ٤٣، ٨١، الاحزاب: ٣٦ ، الرعد:٤٣،

ددے ایتونو نه علاوه د پیغمبر د رشتینوالی بیان د پاره مستقل سورتونه هم نازل شوے دی لکه سورة والضحیٰ سورة الانشراح وغیره-

(٢) صداقت القرآن: الله تعالی د قرآن مجید رشتینوالی او حقانیت په قرآن کښے په مختلفو طریقو سره واضح کړے دے د ټولو نه وړومبنۍ وحی (سورة العلق) کښے الله تعالی د قرآن د لوستلو حکم کړے دے او سورة القدر کښے ئے د قرآن عظمت بیان کړے دے او سورة المزمل کښے ئے ترغیب الی القرآن او سورة المدثر کښے ئے ترغیب الی تبلیغ القرآن ذکر کړے دے. دارنګ د قرآن رشتینوالے په مختلفو ایاتونو کښے ذکر دے لکه:

﴿وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ عَلَيۡكَ وَرَحۡمَتُهٗ لَهَمَّتۡ طَّآئِفَةٌ مِّنۡهُمۡ اَنۡ يُّضِلُّوۡكَ ؕ وَمَا يُضِلُّوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡفُسَهُمۡ وَمَا يَضُرُّوۡنَكَ مِنۡ شَىۡءٍ ؕ وَاَنۡزَلَ اللّٰهُ عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ وَالۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُنۡ تَعۡلَمُ ؕ وَكَانَ فَضۡلُ اللّٰهِ عَلَيۡكَ عَظِيۡمًا﴾ [النساء: ١١٣]

دا رنګ سوره النحل: ٦٤، الاسراء: ١٠٥، الفاطر: ٣١، یونس: ٣٧، الاعراف: ٣ ، ١٥٧، الزمر:٥٥، وغیره .

(٣) الایمان بالاخرة: دا رنګ د آخرت د اثبات بیان قرآن په ګڼړو سورتونو کښے ذکر کوی لکه ﴿وَّاَنَّ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ اَعۡتَدۡنَا

﴿لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا﴾ [بنی اسرائیل]

سورة الاسراء: ۱۰، الرعد: ۲، الجاثية: ۲۶، الحج: ۷، حم السجدة: ۷ ، سباء: ۸ الانعام: ۹۲

(٤) الجهادفی سبیل الله: جهاد چونکه د دغه اولنی څلورو اصولو د اشاعت اوخوررولو او حفاظت ذریعه ده د دے وجے نه الله تعالی په قرآن مجید کښے د جهاد حکم ، د جهاد قسمونه ،او چه د چا سره به جهادکیږی هغه تفصیلاً ذکرکړی دی لکه-

﴿وَقَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللهِ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ﴾ [البقره: ٢٤٤]

دا رنګ سوره التوبة: ۷۳، ۱۲۳، الانفال: ۷۳ ، الصف: ۱۰، وغیره ـ

(۵) الانفاق فی سبیل الله: د جهاد حکم او د الله تعالیٰ د دین دعوت او خدمت د مال لګولو نه بغیر په پوره طریقے سره سرته نه رسی د دے وجے نه قرآن مجید په انفاق هم ډیر زور ورکوی لکه

﴿اَلَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ﴾ [البقره:۳]

سورة البقره: ، ۱۹۵، ۲۶۲، ۲٦۵، ال عمران: ۱۳٤، التوبة: ۳٤، ۹۹، ۱۲۱ ۰

(٦) التنظیم: د دے اصل یو مقصد دا دے چه مسلمانان په خپلو کښے منظم او متفق شی، ځکه چه اسلام اجتماعیت خوښونکے دین دے. دویم مقصد دا دے چه ددے اصل تعلق دجهاد ، دعوت ددین ،او اقامت ددین سره دے او دا ټول کارونه (جهاد،دعوت اواقامت) دجماعت اونظم نهٔ بغیر ممکن نه دی، ددے وجے نه قرآن مجیدپه خپل مینځ کښے منظم اوسیدو، د امیر د اطاعت او د شوریٰ د اصولو وغیره بیان کوی .

دتاسیس الجماعة دپاره پنځه قاعدے په سورة ال عمران کښے ۱۰۲ تا ۱۱۸، د امیر اوماموراحکام سورة النساء کښے اودشوریٰ قاعدے او اداب په سورة المجادلة کښے او د امیر شرطونه اوصفتونه په سورةالبقرة ۲٤٦،ال عمران ۱۵۹، ۱٦۱، ۱٦٤،کښے او د جماعت د ارکانو درے قسمونه په سورة المزمل کښے ذکر دی۰

(۷) الاداب: په دنیاکښے د ژوند د تیرولو او د هر قسم کا رد کولو شریعت څه اداب مقرر کړی دی، قرآن مجید د هغے بیان هم کړے دے لکه د دعوت اداب شو په سورة المؤمنون ۹٦ ، الشعراء ۲۱۳ کښے، په کور کښے د ژوند د تیرولو اداب په سورة النور۵۸، ۵۹ ، ٦۰ کښے، دا رنګ د جماعت د حفاظت اداب او د ارکانو په خپل مینځ کښے د تعلقاتو اداب په سورة الحجرات وغیره کښے ذکر دی۰

❊ ❊ ❊

دتفسیریوضروري اصطلاحات

دعوي یاموضوع: د یو سورت هغه مرکزي بنیادي او اهمه مسئله او اهم مضمون چه هغه د ټول سورت د پاره په منزله د محور وي او د سورت باقي ټول مضامین د هغه بنیادي او مرکزي مضمون نه چاپیره ګردش کوي یعني د هغې د اثبات د پاره ممد او معاون وي ـ

تنویر: کله کله سورت کښې د بیان شوې دعوې یامسئلې د یو اړخ د ډیر وضاحت دپاره او په هغې باندې نوره رڼړا اچولو دپاره یاد یوې دعوې اومسئلې متعلق د یوې شبهې د زائله کولو دپاره چه کوم کلام ذکرکولے شي هغې کلام ته تنویر وائي ـ

ربط: دَ دي سورت یا ایت دَ مخکښې سورت یا ایت سره جوړ او مناسبت.

امتیاز :یو سورت دَ بل سورت نه دَ ممتاز کولو او جدا کولو فرق او هغه خصوصیت چه په دے سورت کښې وي او بل کښې نۀ وي نو دے ته امتیاز او خصوصیت وئیلے شي.

دلیل: د ثبوت په طورهغه بیان چه هغې سره دعویٰ ثابتولے شي.

دلیل عقلي: هغه دلیل چه دهغې تعلق د عقل سره وي یعني د عقل مطابق وي معمولي غور وفکرسره ئے عقل تسلیموي اومني ئے۔

دلیل نقلي: هغه دلیل چه دتیرے شوے زمانے د یو نبي ،ولي یایو الٰهي کتاب نه د دعوے یامسئلے د ثبوت د پاره نقل شي ـ

دلیل وحي: هغه دلیل او خبره د الله، چه دهغې نسبت الله تعالی ته شوے وي مثلاً چه دامسئله او خبره الله وحي کړے ده او دا د الله حکم دے پیغمبرلره ددے د پریخودلواختیارنشته ـ

تخویف (ترهیب): یرول یعني د الله د احکاماتو په ځائے کولو او پوره کولو په سلسله کښې د الله نه د یرے بیان یعني چه د الله نه اُویریږئ او د الله تعالیٰ احکامات پوره کړئ بیا دا تخویف په دوه قسمه دے:

(۱) تخویف دنیوي: زیر بحث دعوٰی اومسئله نه منونکو ته ددنیاد عذاب یره ورکول اوبیانول .

(۲) تخویف اخروي: زیر بحث دعوٰی اومسئله نه منونکو ته د آخرت د عذاب نه یره ورکول اوبیانول۰

بشارت دنیوي: منونکو ته د دنیا د خوشحالۍ او کامیابۍ او د نعمتونو زیرے او خوشخبري ورکول او بیانول ـ

بشارت اُخروي: منونکو ته د آخرت د خوشحالۍ او نعمتونو زیرے اوخوشخبري ورکول اوبیانول ـ

تسلي: حق پرستو ته د مخالفینو د طرف نه میلاو شوي تکلیف اوتکذیب باندے د صبرکولو تلقین کول ددے دپاره چه دهغوي دزړۀ نه غم لرے شي یاکم شي اوچه د هغوي حوصله افزائي اوشي ـ

ترغیب: د یوښه کار کولو ته د خلقو شوق راپورته کول ـ او د هغې کار فائدے او ثوابونه ذکر کول.

تشجیع: په یوښۀ اونیک کارباندے راتیزول او د هغې دپاره د بهادرۍ او حوصله مندۍ پیدا کولو بیان کول ـ

تزهیدمن الدنیا: د دنیا نه دبے رغبتۍ بیان او د دنیا په مینه کښې دورننوتلو نه د بچ کیدلو ترغیب ورکول ـ

زجر: د منکرینو په ناروا عمل او خبرے اوبے ځایه او نامعقوله مطالباتو باندے د عذاب خبردارے اورټنه ورکول او هغوي په یو نامناسبه خبره باندے رټل ـ

تنبیه: د انبیاء کرامو علیهم السلام اومومنانونه د خلاف اولیٰ کارپه صادریدلو باندے هغوي ته تنبیه ورکول چه داکارتاسو لره نه وو کول پکار ـ

اُمورانتظامیه: (انتظامي امور) هغه احکامات او قوانین (اصول)چه په هغې باندے عمل کولو سره د مسلمانانو په خپل مینځ کښې اتفاق او اتحاد راځي او د هغوي معاشره پرے درستیږي اوجماعت ئے پرے منظم کیږي۰ لکه د قصاص قانون، حدود، د نکاح، طلاق، رضاعت، وصیت، وراثت وغیره احکامات شول ـ

اُمورمصلحه: هغه اعمال صالحه چه دَ باطن اصلاح پرے کیږي ، حالات پرے درستیږي، مشکل نه مشکل حکم او قانون ته پرے انسان اماده کیږي، او په امور انتظامیو باندے عمل او استقامت د پاره ممد و معاون وي. امور مصلحه لکه مونځ، روزه ، حج وغیره. امورمصلحه بیا په درے قسمه دي:

(۱) امورمصلحه دپاره دمنکرینو اکثر مالداره خلق د مال دولت په نشه کښې د توحید یا د بلے عقیدے او د حق نه انکارکوي نو د داسې خلقو د اصلاح د پاره قرآن مجید فرمائي چه:

- د دنیاپه محبت کښې غلو کول د دنیوي عذاب پیش خیمه ده ـ
- د دنیامال او دولت سپك (حقیر) ناپائیدار اوفاني دے ـ
- د دنیا سره داسے محبت د اُخروي عذاب پیش خیمه ده ـ

لکه سورة الکهف ۳۲نه ترد ۴۹ پورے،[ایت ۳۳، ۴۴ کښې اول مضمون اوایت ۴۵ کښې دویم مضمون اوپه ایت ۴۷نه تر ۴۹ پورے دریم مضمون ذکر دے.

(۲) امورمصلحه دپاره دمومنانو: د حق منونکو د پاره دا ضروري ده چه په حق باندے کلك پاتے شي او د امور انتظامیه باره کښې بیان شوي احکاماتو مطابق عمل اوکړي چه د حق پرستو جماعت منظم او متحد شي خو د دے احکاماتو پابندي کول ګران کار دے د دے وجه نه د احکاماتو سره څه امور ذکر کیږي چه هغه د استقامت او عمل صالح

دپاره ممد او معاون شي اوچه هغے سره د باطن اصلاح اوشي او د حق پرستو جماعت د ګران نه ګران حکم باندے عمل کولو ته تیارشي لکه صوم اوصلوٰة ،حج او زکوٰة امورمصلحه للمؤمنین دي مثال لکه
﴿حٰفِظُوْا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُوْمُوْا لِلّٰهِ قٰنِتِيْنَ﴾ [سورة البقرة ۲۳۸]

(۳) امورمصلحه مدافعه عذاب (دعذاب نه بچ کونکی امور):

د دنیوی او اخروی عذاب نه بچ کیدو او د نجات د پاره الله تعالی د دریو خبرو حکم کوی ۔

- د شرك نه ځان بچ اوساتئ ۔
- د الله په بندګانو ظلم او زیاتئ مه کوئ ۔
- د الله بندګانو سره ښه سلوك اوکړئ ۔

لکه سورة بنی اسرائیل ۲۳، ۳۱،[ایت ۲۳ کښے اوله اودریمه اوایت ۳۱ کښے دویمه خبره ذکرده]

ادخال الهي: د یو واقعے یامضمون د بیان په مینځ مینځ کښے د الله خپل ارشاد ذکر کول اګرچه هغه د هغے واقعے او مضمون حصه خو نه وی لیکن دهغے سره متعلق ضرور وی لکه چه په عام کتابونو کښے ورته جمله معترضه وائی.

براعة الاستهلال: په تمهیدکښے داسے عبارت او الفاظ ذکر کول چه د راتلونکی مقصدسره مناسب وی او د هغے په ضروری امورو باندے رڼړا واچوی ۔

ادْماج یا اندماج: د یو مثال یا د یوے واقعے مقصودی حصه صراحةً ذکرکول او غیر مقصودی حصه حذف کول ځکه چه هغه په معمولی غور او فکر سره معلومیږی ،لکه سورة البقرة ایت ۱۷، کښے استوقدنارا نه پس هنا رجال قاعدون محذوف دے ځکه چه بنورهم کښے د جمع ضمیر پرے دلالت کوی ۔

اعاده برائے بُعدعهد: یومضمون شروع وی خو د هغے نتیجه او حکم ذکر شوے نه وی بلکه د حکم اونتیجے نه مخکښ د هغه مضمون څه نور متعلقات ذکر شی ، بیا د نتیجے او د حکم ذکر کولو دپاره هم هغه مضمون بیاپه دویم ځل ذکر شی چه د هغه اول مضمون سره مربوط شی دیته اعاده برائے بعدعهد وائی۰ لکه سورة البقره ۳۶ کښے د هبوط حکم شوے دے او ایت ۳۸ کښے بیاداحکم ذکر دے داځکه چه په مینځ کښے د آدم او حوا علیهما السلام د معافئ اعلان ذکرشو نو د هبوط حکم کښے لږ تاخیر راغے نوځکه ئے دوباره ذکر کړو.

د ګمراهئ درجات: دګمراهئ څلور درجے دی:

(۱) ریب اوشك: دا د ګمراهئ دپاره بنیاد اوپیش خیمه وی. د یوکس په زړهٔ کښے او ل د توحید او د حق دین په باره کښے شکوك او شبهات پیدا شی چه هغه ئے د صراط مستقیم نه اړوی ۔

(۲) ضلالت (ګمراهی): چه ددغه شکوك اوشبهاتو ازاله اونشی اوداپه زړه کښے پاتے شی نوانسان ګمراه کیږی او د حق لار پریږدی او د باطل لار اختیارکړی ۔

(۳) جدال: د ضلالت نه پس د جدال درجه ده د ګمراهئ نه پس ګمراه انسان خپلو باطلو نظریو او غلطو عقیدو لره حق او صحیح ثابتولو د پاره د اهل حق سره جګړه، مجادله او منازعه شروع کړی او د ضد او د عناد د وجے نه د حق هره خبره رد کوی ۔

(٤) ختم القلب: د ګمراهئ نه پس چه کله د حق په مقابله کښے جنګ جګړه شروع کړی اونقلی اوعقلی دلیلونو سره دحق واضح اوثابت کیدوباوجود هم حق نه منی اوپه ضداوعنادټینګ شی نو د دهٔ په زړهٔ باندے مهرلګی یعني اوس چه د ده په زړهٔ کښےکوم کفر او نفاق او شرك دے هغه ئے د زړهٔ نه نهٔ اووځی او کوم څیز چه د دهٔ د زړهٔ نه بهر دے (ایمان اویقین توحید او اخلاص) هغه ئے زړهٔ ته نه ورننوځی۰ چه کله یوکس دے درجے ته ورسی نو بیا د هغه په سمه لار راتلل ممکن نه وی، د هدایت توفیق ترینه سلب شی۰ د دے درجے نه شیخ المشائخ حضرت مولانا حسین علي الوانیؒ په مهرجباریت سره تعبیر کوی ۔

قال رومیؒ :این نه جبر، این معنئ جباریست.... ذکر جباری براي زاریست

قرآن دا درجے کلہ ځانله ځانله ذکرکوی اوکله یوځائے لکه سورة مومن ۳٤، ۳۵ ـ

﴿وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِيْ شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ ؕ حَتّٰٓى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُوْلًا ؕ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۚ۝۳۴ اِۨلَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ؕ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝۳۵﴾

ربط القلب او د هغے درجات:

ربط القلب دختم القلب ضد دے. کله چه یو انسان د هدایت لاره اختیار کړی او د اللہ او د رسول اطاعت کښے هغه راسخ او کلك شی نو اللہ تعالی د ده زړهٔ ته محکم یقین او په ایمان د استقامت دولت ورنصیب کړی ۰ چه د هغے په نتیجه کښے داکس د ګمراهئ نه محفوظ پاتے شی ـ د زړهٔ دغه کیفیت ته ربط القلب وائی. دا ربط القلب د لاندینی دریو درجاتو نه پس حاصلیږی ـ

(۱) انابت: د اللہ تعالی او د هغهٔ کتاب او د هغهٔ رسول طرف ته رجوع کول ، د دوی سره محبت لرل او ضد و عناد پریخودل او د هدایت د لارے تلاش کول لکه سورة المؤمن:۱۳، الشوریٰ :۱۳، ق:۳۷ ـ دَ دے مقابله کښے ریب او شك دے.

(۲) هدایت: (نیغه لار موندل) دا د انابت او اللہ ته درجوع نه پس حاصلیږی ـ

(۳) اسقامت: (په هدایت باندے پوخوالے اوثابت قدمی) دهدایت نه پس د استقامت درجه ده چه کله یوانسان دااللہ تعالی د هدایت مطابق په نیغه لار روان شی نو اللہ ورته استقامت ورکوی لکه حم السجده:۳۰ ـ

(٤) ربط القلب: د هدایت په لار د استقامت نه پس د ربط القلب درجه حاصلیږی دا درجه د ایمان او یقین په ټولو کښے اوچته درجه ده ، چاته چه دا درجه حاصله شی نو د دنیا هیڅ یو طاقت هغه لره دایمان او اسلام نه اړولے نه شی ۰ البته دا درجه د اللہ تعالی د هدایت او د رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم د کامل اتباع نه بغیر هیڅ کله هم نه شی حاصلیدے ـ

دا درجه اصحاب کهف ته حاصله وه لکه

﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ ؕ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوْا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنٰهُمْ هُدًى ۝۱۳ وَّرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَّدْعُوَا۟ مِنْ دُوْنِهٖٓ اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَآ اِذًا شَطَطًا ۝۱٤﴾ [کہف۱۳،۱٤]

وبالله التوفیق.

❋ ❋ ❋